

Anahtar Sözcükler
Bilişsel Anlambilim, Derlem, Yakınanlamlılık, Yayılan Ağ

Keywords
Cognitive Semantics, Corpus, Near-Synonymy, Radial Network

Kocaali, S., & Gündoğdu, A. E. (2025). Yayılan ağlar yaklaşımı perspektifinden yakınanlamlılık görünümleri: güçlü, kuvvetli, güçsüz ve zayıf düğüm sözcüklerinin derlem temelli değerlendirilmesi. Dil Dergisi, 176 (2). 31-53.

YAYILAN AĞLAR YAKLAŞIMI PERSPEKTİFİNDEN YAKINANLAMLILIK GÖRÜNÜMLERİ: GÜÇLÜ, KUVVETLİ, GÜÇSÜZ VE ZAYIF DÜĞÜM SÖZCÜKLERİNİN DERLEM TEMELLİ DEĞERLENDİRİLMESİ

NEAR-SYNONYMY FROM THE RADIAL NETWORK APPROACH: A CORPUS-BASED EVALUATION OF THE NODE WORDS GÜÇLÜ, KUVVETLİ, GÜÇSÜZ, AND ZAYIF

• Serenay KOCAALI

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Bölümü, serenaykocaali29@gmail.com

• Ayşe Eda GÜNDOĞDU

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilim Bölümü, aedagundogdu@gmail.com

Öz

Bilişsel anlambilim perspektifinde geliştirilen yayılan ağ yaklaşımı, öntür temelli sözcük profillemesini amaçlamaktadır. Söz konusu yaklaşım, sözcük anlamlarını tipiklik durumuna göre yakınlık-uzaklık ilişkisi içerisinde betimleyen gösterimler bütünü ile somutlaştırılmaktadır. Yayılan ağ, ilişkili sözcük anlamlarının anlamsal bellekte nasıl saklandığını gösteren bir model olarak değerlendirilir. Çalışmanın amacı, güçlü, kuvvetli, güçsüz ve zayıf düğüm sözcüklerinin çokanlamlılığını ortaya koyarak yakınanlamlılık ilişkilerini doğal dil verisi aracılığıyla betimlemektir. Bu doğrultuda söz konusu düğüm sözcüklerin uzanımları incelenerek öntür uzanımdan çevresel uzanımlara doğru ilerleyen yayılan bir ağ oluşturulmuştur. Düğüm sözcüklerin anlamlarına Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırmada 4.379 bağımlı dizin

Abstract

The radial network approach, developed within the framework of cognitive semantics, seeks to establish a prototype-based word profiling methodology. This approach is operationalized through a set of representations that conceptualize word meanings within proximity-distance relationships determined by typicality. The radial network is posited as a model illustrating how semantically related word meanings are organized and stored in semantic memory. The primary objective of the study is to elucidate the polysemy of the node words güçlü (Ing. strong), kuvvetli (Ing. powerful), güçsüz (Ing. weak), and zayıf (Ing. powerless) and to analyze their near-synonym relationships through natural language data. In this context, a radial network model was constructed by examining the extensions of the aforementioned node words,

incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda ise güçlü-kuvvetli ve güçsüz-zayıf sözcüklerinin yakın anlamlılığı ele alınmıştır. İncelenen düğüm sözcükler genellikle aynı uzanımlara sahip olmasına rağmen uzanımların sayısal dağılımı ve paylaştıkları kavramsal alanlar açısından farklılık gösterdiği gözlenmektedir.

progressing from prototype-based extensions to peripheral ones. The meanings of the node words were retrieved using the Turkish National Corpus 3.0, with a total of 4,379 dependent indices analyzed. The findings highlight the near-synonymy of the pairs güçlü-kuvvetli and güçsüz-zayıf. While the node words generally exhibit overlapping extensions, differences were observed in the numerical distribution of these extensions and the conceptual domains they encompass.

1. GİRİŞ

Bilişsel dilbilim, George Lakoff, Roland W. Langacker ve Leonard Talmy gibi ana figürler doğrultusunda 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, belirli bir kuramdan ziyade bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu alan, birbirini tamamlayan ve örtüşen kuramların birleşmesiyle oluşan, çeşitli ilke, varsayım ve bakış açısını bir arada bulunduran bir yaklaşımdır (Evans ve Green, 2006; Geeraerts ve Cuyckens, 2007). Bilişsel dilbilim, dili insanın genel bilişsel kapasitelerinin bir parçası olarak nitelemektedir. Bu nedenle dilin ve zihnin işleyişi bilişsel süreçler odağında açıklanmaktadır. Dilin biçimsel yapıları özerk yapılar olarak değil, genel kavramsal organizasyonun, kategorizasyon ilkelerinin, işleme mekanizmalarının, deneyimsel ve çevresel etkilerin yansımaları olarak incelenmektedir (Geeraerts ve Cuyckens, 2007). Bilişsel dilbilim *genelleme uzlaşısı* (İng. *generalisation commitment*) ve *bilişsel uzlaşısı* (İng. *cognitive commitment*) olarak adlandırılan iki anahtar kavram etrafında şekillenmektedir. Bu iki uzlaşısı, bilişsel dilbilimde benimsenen yönelim ve yaklaşımların temelini oluşturmaktadır (Evans ve Green, 2006; Lakoff, 1990).

Genelleme uzlaşısı, biçimsel yaklaşımların dayandığı dilin biçimbilim, sözdizim ve anlam-bilim gibi farklı alt modüllere sahip olan ve temel bilişsel sistemden ayrı bir modül olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünü reddetmektedir. Dil genel bilişsel mekanizmalardan ayrı bir olgu olarak değil bu mekanizmaların işleyişini yansıtan bir araç olarak ele alınmaktadır. Bilişsel dilbilimcilerin varsayımlarından biri, dilin farklı yönleri arasında geçerli olan ortak yapılandırma ilkelerinin olması ve dilbilimin önemli bir işlevinin bu ortak ilkelerin belirlenmesi üzerinedir. Farklı dil bileşenlerinin temel organizasyonel özellikleri paylaşıyor olması fikrinden hareketle, *sınıflandırma*, *çokanlamlılık* ve *metafor* bu ilkelerden öncül olanlardır (Evans ve Green, 2006; Lakoff, 1990). Sonuç olarak, genelleme uzlaşısına göre insan dilinin çeşitli alanları belli temel düzenleyici ilkeleri paylaşmaktadır. Bu yaklaşım, sözcüksel sistemi dilbilgisel sistemle birleştirerek birleşik bir dilbilgisi ve sözcüksel yapı kuramı sağlamaktır. *Bilişsel uzlaşısı* ise dilsel yapıların insan bilişi hakkındaki farklı disiplinlerden gelen bilgilerle uyumlu bir biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, dilin modüler bir sistemden ziyade genel bilişsel süreçlerin bir parçası olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla, dilin incelenmesinde felsefe, psikoloji, yapay zeka ve nörobilim gibi diğer bilişsel bilimlerin bulgularından yararlanılmasını gerektiren disiplinler arası bir bakış açısını savunur. Bilişsel paradigmaya göre, insan dilinin yapısı, diğer bilişsel mekanizmaların işleyişini yansıtmaktadır ve bu temel varsayımı bilişsel uzlaşısı da desteklemektedir (Lakoff, 1990).

1.1. Bilişsel Anlambilimde Yakınanlamlılık ve Yayılan Ağlar

Yakınanlamlılık ilişkisi kurulan sözcükler, aynı temel anlamı paylaşımlarına rağmen her bağlamda aynı anlam özelliklerini göstermeyen yapılardır (Cruse, 2006). Başka bir deyişle, yakınanlamlı

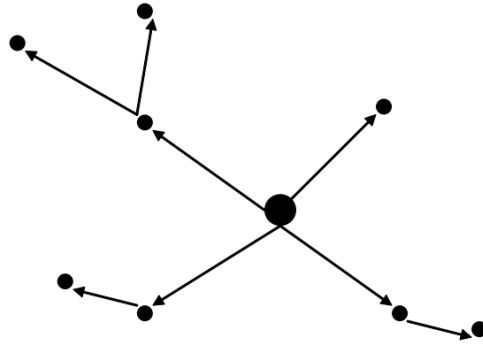
sözcük çiftleri aynı anlamsal alanı paylaşa da, her bağlamda aynı anlamsal işlevi yerine getiremeyebilirler. Yakınanlamlı sözcükler doğruluk koşullarını ve tümcedeki önermeyi etkileyebilir, bu nedenle her zaman birbirlerinin yerine kullanılmaları mümkün olmamaktadır. Yakınanlamlı bir sözcük çiftinin her bir üyesi, diğerine çok benzeyen bir anlamı ifade eder; bu nedenle, çiftlerden birinin tanımladığı, genellikle diğeri tarafından da tanımlanabilir. Bu bağlamda, alanyazında genellikle eşanlamlı olarak adlandırılan yapıların aslında çoğunlukla yakınanlamlı oldukları söylenebilir (Murphy, 2003). Örneğin Apresjan (1973: 175) eşanlamlılığı yakınanlamlılığa benzer bir biçimde tanımlamıştır: “genellikle aynı şeyi belirten ancak onun farklı yönlerini vurgulayan sözcükler veya aynı anlama sahip ancak daha ince tonlarda farklılık gösteren sözcükler”. Dolayısıyla, birçok sözlük ve diğer sözlükbilimsel kaynaktaki geleneksel yaklaşımları sebebiyle sıklıkla yakınanlamlı sözcük çiftleri eşanlamlı olarak tanımlanmaktadır. Yakınanlamlıların aynı duruma atıfta bulunurken kullanılabileceği doğru olsa da çoğu zaman, belirli bir bağlamda tüm dizesel seçeneklerin kullanılması mümkün değildir. Dolayısıyla hangi bağlamda hangi yakınanlamlı çiftin kullanılacağı ya da aralarındaki farkın ortaya konulması önem arz etmektedir. Yakınanlamlı sözcüklerin anlamsal farklılıklarını ortaya koyan çeşitli metodolojiler¹ bulunmaktadır. Bu çalışmada bilişsel dilbilim temelli bir metodoloji olan *yayılan ağlar yaklaşımı* tercih edilmiştir.

Yayılan ağların temelinde *aile benzerliği* (İng. family resemblances) kavramı yer almaktadır. Lakoff’a (1987) göre *aile benzerliği*, bir ulamın üyelerinin, ulamı tanımlayan ortak özelliklere sahip olmaksızın birbirleriyle ilişkili olabileceği fikrine dayanmaktadır. Yayılan ağların temelinde bulunan öntür kuramı (Rosh, 1973), merkezi, alt kategoriden tahmin edilemese de ondan ilham alan kavram kümelerini kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Yayılan ağlar yaklaşımında merkezde bulunan öntür uzanımdan bir dizi çevresel alt uzanım merkezden çevreye doğru yayılan bir ağ biçiminde yapılmaktadır. Çevresel uzanımlar genel kurallarla öntür uzanımdan üretilmez; ancak, uzanımlar rastgele bir biçimde de oluşturulmaz. Dinamik bir süreç olması nedeniyle öntür uzanım, hem çevresel uzanımların belirlenmesinde öncüdür hem de çevresel uzanımlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde etkilidir. Çevresel uzanımlar öntür uzanım ile çeşitli bağlantılar kurmaktadır. Bağlantılar metafor, metonimi ve imge şemaları gibi temel bilişsel mekanizmalar sayesinde oluşmaktadır. Yayılan ağlar MERKEZ-ÇEVRE imge şemasından hareketle temellendirilmiş bir kuram olması sebebiyle öntür uzanım, merkezdir ve diğer alt uzanımlar merkeze çeşitli bağlantı türleriyle bağlıdır. Buna ek olarak bazı uzanımlardan alt uzanımlar da oluşabilir. Sonuç olarak, uzanımların bazıları daha merkezi bazıları ise daha çevresel olarak yer almaktadır (Lakoff, 1987; Lewandowska-Tomaszczyk, 2007). Bir başka deyişle, sözcüğün çeşitli anlamları, anlamı oluşturan yapıların farklı bölümleriyle etkileşime geçerek sözcüğün bütünsel bir profilini oluştur-

1 Dilbilimde anlamsal farklılıkların ortaya konulmasında çeşitli metodolojiler kullanılmaktadır. Anlam tercihi (İng. semantic preference), anlam ezgisi (İng. semantic prosody), eşdizim (İng. collocation), davranışsal profiller (İng. behavioral profiles), yayılan ağlar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

maktadır ve bu profilin simgeselleştirilmesi ise yayılan ağlar yaklaşımı aracılığıyla yapılmaktadır denilebilir. Yayılan ağlar, Şekil 1’de gösterildiği gibi, merkezden çevreye doğru modellendirilmektedir. Şekilde her uzanım bir düğümle (siyah daire) temsil edilmektedir. Tüm uzanımlar aynı kavramsal sınıflandırmaya dâhil olsa da düğümler arasındaki oklar, uzanımlar arasındaki bağlantıları göstermektedir.

Şekil 1: Yayılan Ağ Modeli (Evans ve Green, 2006: 332)

Yaklaşımın temelinde, yayılan ağların uzun süreli anlamsal bellekte temsil edildiği varsayımı yer almaktadır. Bu durumda, yayılan ağlar, öntür uzanımdan farklı anlamlar üreten bir araçtan ziyade farklı ama birbiriyle ilişkili anlamların nasıl depolandığını simgeleyen bir modeldir. Bilişsel dilbilimde sözcük anlamı, tek bir soyut anlamı barındıran ve kullanımda bağlam tarafından *doldurulan* bir yapı olarak ele alınmamaktadır. Dolayısıyla, belirli bir sözcüksel biçimle ilişkilendirilen yayılan ağ, öntür anlama göre düzenlenen bir anlam kategorisi oluşturmaktadır (Evans, 2005; Evans ve Green, 2006).

Bilişsel paradigma görece diğer paradigmalara göre yeni bir yaklaşım olması ve genellikle çokanlamlılık çalışmalarına odaklanması sebebiyle alanyazında yakınanlamlılığın konu eden çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmektedir. Yakınanlamlılık çalışmaları genellikle işlevsel paradigma çerçevesinde ele alınmıştır.² Bilişsel dilbilim bakış açısıyla yakınanlamlılığın ele alan Kobzeva (2016) ile Comer, Enghels ve Vanderschueren (2016) çalışmalarına bakıldığında, Kobzeva (2016) Rusça *titre-* anlamına gelen *тremenать* (İng. *tremble*), *дрожать* (İng. *shiver*), *трястись* (İng. *shake*), *взбуревать* (İng. *vibrate*) dört yakınanlamlı eylemin yayılan ağlar kuramı çerçevesinde ele alınması nedeniyle bu araştırma için önemlidir. Araştırmada incelenen eylemlerin ilk bakışta benzer bağlamlarda kullanıldığı ancak çalışma sonucunda her bir eylemin kullanıldığı farklı

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Alanazi (2022), Song (2021), Szczygłowska (2019), Thao ve Kim (2018) vb.

bağlamlar ve anlamlar olduğu ortaya konulmuştur. Buna ek olarak araştırmada yayılan ağın katı sınırlarının olmadığı bu nedenle de *diğer* kategorisi oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Comer, Enghels ve Vanderschueren (2016) çalışmasında İspanyolca *poner* ve *meter* eylemleri *figür-ze-min ilişkisi* de göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Araştırma sonucunda eylemlerin sözdizimsel ve anlamsal dağılımlarının aynı olmadığı ve tasarlanan hareketin yönünün eylemler arasındaki okuma farklılığı tarafından belirlendiği tespit edilmiştir. Uluslararası alanyazında yakınanlamlılığın bilişsel paradigmada ele alındığı kısıtlı çalışma bulunmasına rağmen ulusal alanyazında yakınanlamlılık sadece işlevsel paradigma çerçevesinde ele alınmıştır.³

Güçlü-kuvvetli ve *güçsüz-zayıf* sözcük çiftleri geleneksel bakış açısı tarafından eşanlamlı olarak düşünülmektedir. Ancak doğal dil verisi incelendiğinde kullanımlar anlambilimsel ve sözdizimsel olarak aynı bağlamlarda yer almamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı söz konusu sözcük çiftlerinin benzerlikleri yanında farklılıklarını da ortaya koyarak merkezden yanlara uzanan anlamsal sürekliliğini araştırmaktır. Böylece doğal dil verisi temelli yayılan bir ağ oluşturup sözcük çiftlerinin anlamları gösterilmiştir. Yayılan ağlar, merkezde yer alan öntür anlamdan ayrı anlamlar türetmekten ziyade ayrı ama ilişkili anlamların nasıl saklandığını ortaya koyan bir model olarak yer almaktadır (Lakoff, 1987). Çalışmada *güçlü*, *kuvvetli*, *güçsüz* ve *zayıf* düğüm sözcüklerinin çokanlamlılık görünüşleri bilişsel dilbilim paradigması çerçevesinde yayılan ağlar yaklaşımı aracılığıyla yakınanlamlılık kapsamında ortaya koyulmaktadır. Araştırmanın 2 genel ve 4 yardımcı araştırma sorusu aşağıda sıralanmıştır:

a. Güçlü ve kuvvetli düğüm sözcüklerinin yayılan ağ kuramı çerçevesinde yakınanlamlılık ilişkileri nasıldır?

a1. Güçlü ve kuvvetli düğüm sözcüklerinin yayılan ağ görünüşleri nasıldır?

a2. Güçlü ve kuvvetli düğüm sözcüğünün çevresel anlamlarının öntür anlamla ve birbirleriyle nasıl bir ilişkisi bulunmaktadır?

b. Güçsüz ve zayıf düğüm sözcüklerinin yayılan ağ kuramı çerçevesinde yakınanlamlılık ilişkileri nasıldır?

b1. Güçsüz ve zayıf düğüm sözcüklerinin yayılan ağ görünüşleri nasıldır?

b2. Güçsüz ve zayıf düğüm sözcüğünün çevresel anlamlarının öntür anlamla ve birbirleriyle nasıl bir ilişkisi bulunmaktadır?

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Adıgüzel (2019), Aksan vd. (2008), Aksan (2018), Doğan (2011), Ersoylu (2011), Gündoğdu (2019a), Gündoğdu (2019b), Gündoğdu (2019c), Gündoğdu (2019d), Koşumcu (2023), Pilten (2013), Sert (2019) vb.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Çalışmada *güçlü*, *kuvvetli*, *güçsüz* ve *zayıf* düğüm sözcükleri yakınanlamlılık açısından ele alınmakta, derlem temelli bir incelemeyle yayılan ağ kuramı doğrultusunda analiz edilmektedir. Bu amaca uygun olarak çalışmanın deseni *karma desen* olarak belirlenmiştir. Elde edilen verilere uygulanan *içerik analizi yöntemi* çalışmanın nitel yönünü oluşturmaktadır. Ardından kodlanan veriler sıklık açısından da incelenmiştir. Söz konusu veriler de *sıklık dağılımı* kapsamında kabul edilmekte olup, çalışmanın nicel yönünü oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın veri seti evrenini⁴ Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) 3.0 veri tabanında yer alan metinler oluşturmaktadır. Örneklemi ise söz konusu veri tabanından seçilen *güçlü* düğüm sözcüğü için 1.759, *kuvvetli* düğüm sözcüğü için 2.236, *güçsüz* düğüm sözcüğü için 337 ve *zayıf* düğüm sözcüğü için 1.430 olmak üzere toplamda 5.762 bağımlı dizin satırı oluşturmaktadır. Bağımlı dizin satırları rastlantısal/yansız örnekleme yoluyla elde edilmiştir. Rastlantısal örneklemede, evrendeki tüm öğelerin örnekleme girme olasılığı eşit ve bağımsızdır. Bu nedenle örneklemin evreni temsil etme gücü de yüksektir (Büyüköztürk vd., 2010). Aynı bağımlı dizinde birden çok kodlamayla karşılaşılması ya da bazı birlikteliklerin kapsam dışı olması sebebiyle toplamda 4.379 bağımlı dizine ulaşılmıştır. Düğüm sözcüklerin yüklemcil konumda yer aldığı, bileşik sözcük olduğu, dilbilgisel birliktelik oluşturduğu ve sınırlı bağlam bilgisinin bulunduğu 1.383 bağımlı dizin satırı kapsam dışı bırakılmıştır. Kapsam dışı bırakılan bazı tümcelere ait örnekler aşağıda yer almaktadır:

(1) Hala en *kuvvetli* benmişim. [W-SI22C2A-0449-547]

(2) *İşsiz güçsüz*, amaçsız iki serseri: Perry ve Dick, Ban Kansas'taki Holcomb Kasabası'nda; çalışkanlık, dürüstlük, temizlik abidesi dört kişilik Clutter ailesinin evine damladılar ve aileyi amaçsızca temizlediler. [W-QI13C2A-1530-701]

(3) Allah'a bağın *kuvvetli* olsun. [W-HA16B2A-0717-331]

(4) Haberde, bazı askeri yetkililerin sayının yeterli olduğunu söylediği ifade edilirken, başka bir grubun da ağırlıklı olarak Amerikalılardan oluşan birliklerin çok *zayıf* bir şekilde dağıldıklarını belirttikleri vurgulanıyor. [W-PE30D1B-2130-617]

4 Çalışmada *kuvvetsiz* sözcüğü yerine *zayıf* sözcüğü tercih edilmiştir; çünkü *kuvvetsiz* sözcüğü TUD 3.0'da son derece düşük bir kullanım sıklığına sahiptir ($f=10$) ve bu nedenle anlam analizine yeterli veri sağlayamamaktadır. Anlam bakımından daha yüksek örtüşme gösteren ve derlemde belirgin bir sıklıkla kullanılan *zayıf* sözcüğü, bu nedenle incelemeye dahil edilmiştir.

Örnek (1) sınırlı bağlam bilgisi nedeniyle analiz kapsamı dışında bırakılan tümcelere örnek olarak verilmektedir. Söz konusu tümcede bireyin fiziksel mi yoksa zihinsel olarak mı kuvvetli olduğu bilgisi açıkça belirtilmemektedir. Örnek (2) bileşik sözcüklerin oluşturduğu birlikteliklere örnek olarak sunulmaktadır. Bileşik sözcükler, farklı uzanımlara sahip olmaları nedeniyle çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Örnek (3) düğüm sözcüklerin yüklemcil konumda yer aldığı kullanımlara ilişkin bir örnek olarak verilmiştir. Örnek (4) ise düğüm sözcüklerin dilbilgisel birliktelik oluşturduğu kullanımlara örnek olarak verilmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırılan düğüm sözcüklere ilişkin bağımlı dizinlere TUD 3.0 Sorgu Ara yüzü => Sorgular => Basit Sorgu – Biçimbirim Arama (Başsözcük) opsiyonu aracılığıyla erişilmiştir. Derlemde Basit Sorgu, Yazılı Metin Sorgusu ve Sözlü Metin Sorgusu şeklinde üç farklı arama yapılabilir. Çalışmada tabaka açısından geniş bir bağımlı dizin seti elde etmek amacıyla Basit Sorgu tercih edilmiştir. Söz konusu opsiyon sözlü ve yazılı metinleri kapsamaktadır. Sorgu kapsamında pencere aralığına ilişkin n-gramlar (n-5/n+5) en geniş haliyle bırakılmıştır. Diğer bir tabaka olan yayın yılı da en geniş aralıkta (1989-2012) seçilmiştir. Sürecin ikinci aşamasında derlem sorgusu yapılan biçimbirime ilişkin görünümler Dizilim Sonuçları => Tümce Görümü opsiyonu ile elde edilmiştir. Ara yüzde tanık tümcenin alındığı tür bilgileri, künye bilgileri ve tümce görünümü yer almaktadır. Buradan, farklı Copy, CSV, TSV ve MS Excel dışı aktarma seçeneklerinden MS Excel seçilmiştir. Bir sonraki adımda bağımlı dizinlerin çözülmesi amacıyla metin türü (sözlü/yazılı), id numarası ve tümce görünümleri ile MS Excel çalışma kitapları hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Çözülmesi

Çalışmada veriler *içerik analizi* tekniği kullanılarak analiz edilmektedir. *içerik analizi*, belirli kurallara dayalı kodlamalarla metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlenmesidir. Sistematiğe ve yinelenebilir bir yöntem olarak yer almaktadır. Metin ya da metinlerden oluşan verilerde yer alan bazı sözcük veya kavramlardan birbirine benzeyenlerin belirli temalar çerçevesinde bir araya toplanmasıdır. Ardından okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır. Bu doğrultuda içerik analizindeki amaç, verilerin tanımlanması ve verilerde saklı olabilecek gerçeklerin ortaya çıkarılmasıdır (Büyüköztürk vd., 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

içerik analizi sadece betimleme ve tasvir olanağı sağlamaktan ziyade çıkarım yoluyla sosyal gerçeğin belirli boyutlarını araştıran bir yöntemdir. *içerik analizi* iletişimi konu etmektedir. Bir başka deyişle dille inşa edilen sözlü (beyan, açıklamalar), yazılı metinler (kitap, dergi, roman, arşiv vb.) ve simgesel malzemelerdir (karikatür, resim, reklam filmleri vb.). Analizde sistematik-

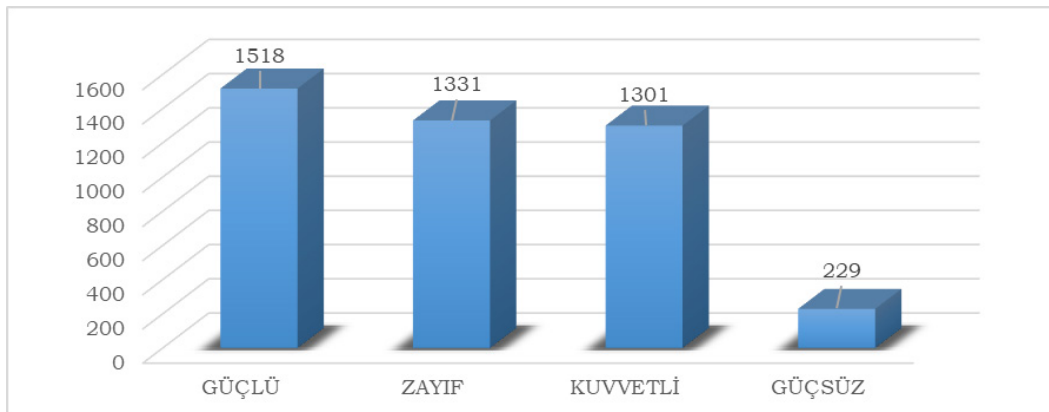
liğin önemi analiz sürecinin belirli kurallar çerçevesinde yapılmasıyla sağlanmaktadır. Bu sayede metinlerin farklı araştırmacılar, analizciler ve gözlemciler tarafından aynı şekilde okunması ve yorumlanması temel ilkedir (Gökçe, 2006). Çalışmanın veri çözümleme sürecinde Gökçe'den (2006) düzenlenerek oluşturulan ve takip edilen içerik analizi adımları aşağıdaki gibidir:

- **Amacın belirlenmesi:** Çalışmada *güçlü*, *kuvvetli*, *güçsüz* ve *zayıf* düğüm sözcüklerinin yakın anlamlılığının betimlenmesi amaçlanmaktadır.
- **Varsayım oluşturma:** İncelenen düğüm sözcüklerin yakın anlamlı olarak değerlendirilmesi gerektiği, farklı anlamlarda ve bağlamlarda kullanıldığı varsayımından yola çıkılmıştır.
- **Kategori sisteminin ve kodlama kurallarının oluşturulması:** İncelenen düğüm sözcüğün öncelikle öntür uzanımı belirlenmiştir ve öntür uzanımdan yola çıkarak çevresel uzanımlar oluşturulmuştur. Uzanımların belirlenmesi sürecinde öncelikle araştırmacıların gerçekleştirdiği kodlamalar esas alınmış, gerektiğinde alan uzmanlarının görüşlerine başvurularak daha nesnel sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır. Kodlama sürecinin güvenilirliğini sağlamak ve istatistiksel olarak değerlendirmek amacıyla, non-parametrik test türlerinden Cohen'in Kappa Uyum Katsayısı ve Fleiss'in Kappa Uyum Katsayısı hesaplanmıştır.
- **Yorumlama:** Elde edilen bulgular, veriler içerisinden seçilen örnek tanım tümcelerden faydalanarak yorumlanmıştır ve incelenen düğüm sözcükler yayılan ağ gösterimi ile görselleştirilmiştir.

3. BULGULAR

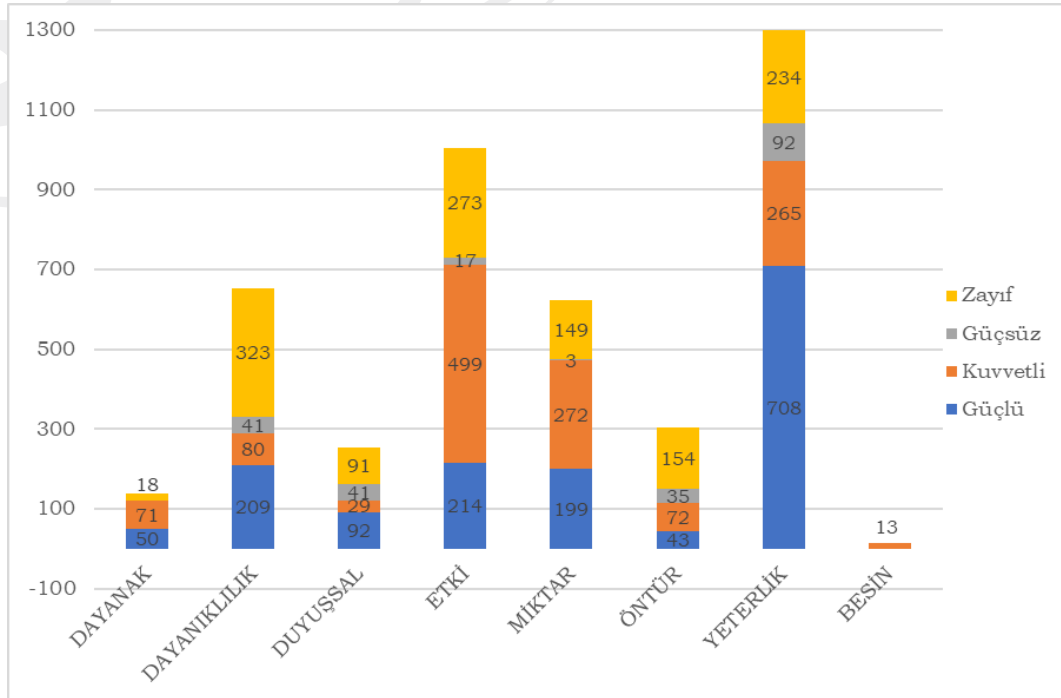
Araştırmada yakın anlamlılık *güçlü*, *kuvvetli*, *güçsüz* ve *zayıf* sözcükleri aracılığıyla incelenmektedir. Düğüm sözcükler Türkçe Ulusal Derleminden Şekil 2'de gösterildiği gibi farklı sayılarda elde edilmiştir.

Şekil 2: Düğüm Sözcüklerin Dağılımı

İnceleme sonucunda DAYANAK, DAYANIKLILIK, DUYUŞSAL ALAN, ETKİ, MİKTAR, ÖNTÜR, YETERLİK ve BESİN uzanımları tespit edilmiştir. Uzanımların düğüm sözcük dağılımı Şekil 3’de yer almaktadır.

Şekil 3: Uzanımların Düğüm Sözcüklere Göre Dağılımı

3.1. ÖNTÜR Uzanım

İncelenen dört düğüm sözcükte de anlamın doğası gereği ÖNTÜR uzanım saptanmıştır. İnsan ya da hayvanlarda fiziksel gücün kodlandığı öntür uzanımlar çevresel uzanımlar arası ilişkileri de belirlemektedir. ÖNTÜR uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü erkek* ($f=4$), *güçlü hayvan* ($f=4$); *kuvvetli erkek* ($f=4$), *kuvvetli adam* ($f=3$); *güçsüz beden* ($f=4$), *güçsüz çocuk* ($f=3$); *zayıf adam* ($f=23$) ve *zayıf vücut* ($f=12$). Söz konusu uzanım *güçlü* düğüm sözcüğünde 43, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 72, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 35 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 154 bağımlı dizinde saptanmıştır.

Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(5) Nitekim bu yetkiyi aldıktan sonra iki yüz kişilik birlik meydana getirmiş ve askerlerini iri ve *güçlü* kişilerden seçmiştir. [W-UE09C3A-0850-1234]

(6) Üniversitesi kürek takımından dört genç, sağlıklı, *kuvvetli* sporcu, var güçleriyle küreklerle asılıyor... [W-TA16B1A-0069-342]

(7) Gül beni aldı götürdü derin sulara; dalgalar, *güçsüz* saman çöpü bedenimi o kıydan o kıyıya kondurdu. [W-KG37E1B-3039-420]

(8) *Zayıf* eniklerin ise hareketlerinde canlılık yoktur ve emeklemeleri normal değildir. [W-FC06E1B-3078-275]

3.2. DAYANAK Uzanımı

DAYANAK uzanımı *destek alınan durumun derecelendirmesini* içeren bağımlı dizinleri kapsamaktadır. DAYANAK uzanımının ÖNTÜR uzanımından metaforik kurulumlar yoluyla ortaya çıktığı belirlenmiştir. Uzanımda destek alınan ya da temellendirilen durumun güvenilirliği kodlanmaktadır denilebilir. *Güçlü* ve *kuvvetli* düğüm sözcükleri fiziksel uzanımda yer alan niteliklerini soyut uzanıma aktararak birlikte kullanıldığı sözcüklerin işaret ettiği durumu soyut bağlamda güçlendirmektedir. Aynı şekilde *güçsüz* düğüm sözcüğü fiziksel uzanımda yer alan özelliklerini somut uzanıma aktararak işaret edilen durumun niteliğini zayıflatmaktadır. DAYANAK uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü dayanak* ($f=6$), *güçlü kanıt* ($f=5$); *kuvvetli delil* ($f=28$), *kuvvetli şüphe* ($f=7$); *zayıf düşünce* ($f=6$) ve *zayıf rivayet* ($f=3$). Söz konusu uzanım *güçlü* düğüm sözcüğünde 50, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 71 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 18 bağımlı dizinde saptanmıştır. *Güçsüz* düğüm sözcüğünde uzanıma ait bağımlı dizin bulunmamaktadır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(9) Evliliği sonlandıracak gerekçeler çok *güçlü* sebeplere dayanmak durumundadır. [W-U-D39C2A-2647-390]

(10) Belki *kuvvetli* bir sav olacak ama Türkiye’de 10 yıl sonra 50’lerinde yönetici göremeyeceğiz. [W-SF10E1B-2870-1165]

(11) Muhammed (ss) rivayet edilen *zayıf* hadislerde dâhil, bütün hadisler kesin kaynak kabul edilir. [W-CH03A1A-1515-1583]

3.3. DAYANIKLILIK Uzanımı

DAYANIKLILIK uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 209, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 115, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 41 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 410 bağımlı dizinde saptanmıştır. DAYANIKLILIK uzanımının ÖNTÜR uzanımından metonimik kurulumlar yoluyla ortaya çıktığı belirlenmiştir. Uzanımda *soyut kavramlar*, *nesnelerin veya canlıların dayanıklılığı* kodlanmaktadır. DAYANIKLILIK uzanımında düğüm sözcüklerin somut uzanımında yer alan fiziksel gücün niteliklerinden biri olan *sağlam olma* durumu aktarılmaktadır. Metonimik bağlar oluşması nedeniyle ÖNTÜR uza-

nımın bir özelliği aktarılmıştır. Söz konusu uzanımın üç alt uzanımı işaretlediği tespit edilmiştir. Bunlar BİTKİ, NESNE, VÜCUT BÖLÜMÜ ve YER olarak belirlenmiştir. İşaretlenen her alt uzanım temelde çevresel uzanımı içermektedir. BİTKİ alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 5, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 20, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 4 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 18 bağımlı dizinde saptanmıştır. BİTKİ uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü ağaç* ($f=2$), *güçlü kök* ($f=2$); *kuvvetli kök* ($f=7$), *kuvvetli sap* ($f=4$); *güçsüz bitki*, *güçsüz dal*; *zayıf dal* ($f=5$) ve *zayıf gövde* ($f=3$). Uzanıma ait tümceler aşağıdaki örneklerde yer almaktadır:

(12) Bodur ağaçların budanması: Kasım-nisan arası dikim sırasında sene *güçlü* dallar hafif, *güçsüz*ler ciddi bu kural tüm bitkiler için geçerli altın kuraldır. [W-MC06A1A-1952-809]

(13) Bu nedenle de bu bitkiler *kuvvetli* bir köke ihtiyaç duymazlar. [W-SB04A2A-1269-2177]

(14) Ormanda iç içe yetişen ağaçlar, kendi sırtlarında ve diplerinde kendilerinden daha *güçsüz* birçok bitkinin yaşamasına izin verirler. [W-HI22C3A-0423-274]

(15) *Zayıf* saplı ince, uzun bitkiler oluşur. [W-KC06A3A-2007-999]

NESNE alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 21, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 9, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 3 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 3 bağımlı dizinde saptanmıştır. NESNE uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü bilgisayar* ($f=5$), *güçlü motor* ($f=3$); *kuvvetli ip*, *kuvvetli kilit*; *güçsüz motor*, *güçsüz silah*; *zayıf bilgisayar* ve *zayıf halat*. Uzanıma ait örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(16) Teknoloji gelişip çok *güçlü* ve hızlı makineler yapılmaya başlandığında, sebebi sonra-dan anlaşılan beklenmedik hâdiselerle karşılaşmıştır. [W-UE39E1B-3038-2488]

(17) Yapıştırıcı olarak piyasada elli kat vernik olarak bilinen *kuvvetli* bir vernik tercih etmekteyiz. [W-SG03A0A-1701-1946]

(18) Ama yırtık cenova direkte balon yaptığından *güçsüz* motor tekneye ivme veremiyordu. [W-SA16B4A-3367-346]

(19) Ya da *zayıf* halat yükün ağırlığına dayanamayarak kopabilir. [W-UI-19C3A-3336-1676]

VÜCUT BÖLÜMÜ alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 40, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 38, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 14 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 49 bağımlı dizinde saptanmıştır. VÜCUT BÖLÜMÜ uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü el* ($f=12$), *güçlü kol* ($f=10$); *kuvvetli el* ($f=9$), *kuvvetli kol* ($f=8$); *güçsüz el* ($f=4$), *güçsüz kol* ($f=4$); *zayıf bünye* ($f=11$) ve *zayıf bacak* ($f=6$). Uzanımda incelenen düğüm sözcükler farklı vücut bölümlerine ait sözcüklerle birliktelik göstermesine rağmen sıklık bazlı ele alındığında *güçlü*,

kuvvetli ve *güçsüz* düğüm sözcükleri aynı sözcüklerle birliktelik oluşturmuştur. Uzanıma ait örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(20) Vahşi kurt, yine de kanından gelen bir inatla direniyor, *güçlü* pençeleriyle toprağa yapışarak gitmemeye çalışıyordu. [W-CA16B2A-1299-68]

(21) Uzun ve *kuvvetli* bacaklarına eklemlenmiş geniş ayaklarında iri iki parmak bulunur. [W-MA16B1A-0128-2162]

(22) Nice sonra yorganı *güçsüz* ellerle üzerimden aldım, kalktım ve pencereye kadar yürüdüm. [W-DA16B4A-3349-359]

(23) Yara bere içinde kalan elleri ve *zayıf* bilekleri uyuşmaya başlamıştı bile. [W-RA-16B1A-1213-1422]

YER alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 7, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 2 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 17 bağımlı dizinde saptanmıştır. YER uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü köprü* ($f=2$), *güçlü bina*; *kuvvetli duvar*, *kuvvetli köprübaşı*; *zayıf yer* ($f=11$) ve *zayıf yapı* ($f=5$). *Güçsüz* düğüm sözcüğünde ise söz konusu uzanım bulunmamaktadır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(24) Myra kentini *güçlü* bir duvarla çevreledi ve sıhhatine kavuştuktan sonra geri döndü. [W-HC06E1B-3081-1989]

(25) Yunan subayları ve birliklerinin desteğinde aylardır hazırlanan Rum tahkimatları, birkaç saat içinde darmadağın edilmiş, Girne sahillerinde *kuvvetli* bir köprübaşı tutulmuştur. [W-U-E05A3A-2590-1353]

(26) *Zayıf* ya da dolgu zeminlerdeki plansız yapılaşma alanları ya da dere yataklarındaki izinsiz yapılaşma, deprem sırasında risklerin ve dolayısıyla da kayıpların artmasına neden olacaktır. [W-VC06A1A-2716-2032]

3.4. DUYUŞSAL ALAN Uzanımı

DUYUŞSAL ALAN uzanımı *ruhsal gücü* ifade etmektedir. *Güçlü* düğüm sözcüğünde 92, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 29, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 41 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 91 bağımlı dizinde saptanmıştır. DUYUŞSAL ALAN uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü kadın* ($f=17$), *güçlü kişilik* ($f=15$); *kuvvetli kişilik* ($f=10$), *kuvvetli karakter* ($f=4$); *güçsüz kişi* ($f=8$), *güçsüz insan* ($f=7$); *zayıf karakter* ($f=14$) ve *zayıf biri* ($f=10$). DUYUŞSAL ALAN uzanımı ÖNTÜR uzanımından metonimik kurulumlar yoluyla ortaya çıkmıştır. Temelde söz konusu uzanım, ÖNTÜR uzanımında bulunan özelliklerin zihinsel alana aktarılmasıdır. ÖNTÜR uza-

nımda düğüm sözcükler canlıların fiziksel gücünü işaret ederken DUYUŞSAL ALAN uzanımında canlıların zihinsel gücü nitelendirilmektedir. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(27) Niçin? Çünkü biz büyürken annemiz ve babamız bizim yaşamımızda en *güçlü* insanlardır. [W-LD03A4A-0254-11]

(28) Sana kavuşacağım, o *kuvvetli*, sıhhatli varlığını bağrıma basacağım o mesut ânı bekliyorum. [W-HA16B4A-0016-1955]

(29) Bu türlü disiplin anlayışlarına göre yetiştirilen çocuklar şaşkın, ürkek, çekingen, ne yapacaklarını bilmeyen, *güçsüz* kişilikli kimseler durumuna gelmektedirler. [W-FD05A3A-0569-180]

(30) Bu *zayıf* halimi gizlemek için çabalarken Arzu'yla göz göze geldik. [W-MA-16B2A-1500-1174]

3.5. ETKİ Uzanımı

ETKİ uzanımı *bir etken sonucunda oluşan tepkiyi* kodlamaktadır. *Güçlü* düğüm sözcüğünde 214, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 499, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 17 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 273 bağımlı dizinde saptanmıştır. ETKİ uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü etki* ($f=25$), *güçlü silah* ($f=12$); *kuvvetli asit* ($f=54$), *kuvvetli elektrolit* ($f=47$); *güçsüz adım*, *güçsüz hareket*; *zayıf asit* ($f=53$) ve *zayıf baz* ($f=32$). ETKİ uzanımı ÖNTÜR uzanımından metaforik kurulumlar yoluyla ortaya çıkmıştır. Temelde etkenin oluşturduğu tepkinin yoğunluğu kodlanmaktadır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(31) Hayatla kıyaslamak üzere kullanılabilir *güçlü* bir metafor. [W-TI37C2A-1326-1871]

(32) Amid çok *kuvvetli* bir bazdır, su ile amonyak gazını verir. [W-DB04A4A-1989-1796]

(33) Celal *güçsüz* yumruklarla cama vururken diğerleri yere, soluk borusuna baktı. [W-SA-16B2A-1199-788]

(34) Bir *zayıf* asit ve tuzunun oluşturduğu HA-NaA tampon çözeltisini düşünelim. [W-KB04A1A-2073-2457]

Kuvvetli ve *zayıf* düğüm sözcükleri söz konusu uzanımda genellikle kimyasal maddeler ile birliktelik oluştururken; örnek (31)'de olduğu gibi dilsel kavramlar ile de birliktelik oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra örnek (33)'de olduğu gibi hareket bildiren sözcüklerle de birliktelik oluşturduğu saptanmıştır. ETKİ uzanımından alt uzanım olarak DUYU uzanımı da oluşmaktadır. Bu uzanımda ise *dış dünyadaki uyaranların algılanması* kodlanmaktadır. DUYU uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü ses* ($f=13$), *güçlü ışık* ($f=9$); *kuvvetli ışık* ($f=17$), *kuvvetli ses* ($f=10$); *güçsüz ses* ($f=5$), *ışık* ($f=4$); *zayıf ışık* (21) ve *zayıf ses* (18). Söz konu-

su uzanım incelendiğinde, farklı duyu alanına sahip sözcüklerle birliktelik oluşturulan kullanımlar saptansa da düğüm sözcüklerin sıklık oranı en yüksek olan birlikteliklerinin aynı sözcükler ile olduğu saptanmıştır. Uzanımda (35)'te olduğu gibi koku duyusu, (36) ve (38)'de olduğu gibi görme duyusu, (37)'de olduğu gibi ısıtma duyusu tespit edilmiştir. *Güçlü* düğüm sözcüğünde 51, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 55, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 12 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 62 bağımlı dizinde saptanmıştır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(35) Ayşe çöp kokusunu yok etmek için gemiye *güçlü* bir gülyağı kokusu sıkı hem. [W-SA16B2A-1199-2165]

(36) Bir kış günü için ne kadar güzel, ne kadar *kuvvetli* bir ışık bu böyle. [W-OA-16B2A-0095-191]

(37) Öyle demek istemedim... dedim *güçsüz* bir sesle. [W-QA16B1A-1731-679]

(38) Sonra ana oğul pencerenin önüne oturup *zayıf* bir güneşin soğuk ve titrek bir ışık yaydığı sokağı seyrediyorlardı. [W-KA16B3A-0636-2210]

3.6. MİKTAR Uzanımı

MİKTAR uzanımı *çeşitli durumların yoğunluğunu veya niceliğini* kodlamaktadır. MİKTAR uzanımının ÖNTÜR uzanımdan metaforik kurulumlar yoluyla ortaya çıktığı belirlenmiştir. MİKTAR uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü ilişki* ($f=24$), *güçlü duygu* ($f=17$); *kuvvetli ilişki* ($f=24$), *kuvvetli ihtimal* ($f=22$); *güçsüz arzu*, *güçsüz çaba*; *zayıf not* ($f=13$) ve *zayıf ilişki* ($f=11$). *Güçlü* düğüm sözcüğünde 199, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 272, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 3 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 149 bağımlı dizinde saptanmıştır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(39) Nitekim milli bakiye sistemi, 1965 seçimlerinde Adalet Partisi'nin yasama organında *güçlü* bir çoğunluk sağlamasını önlememiştir. [W-JE05A0A-1780-2347]

(40) Azim ve *kuvvetli* arzu yoksa çekingenlik engeli olmasa da hayat koşusunda başarılı bir maratoncu olamayız. [W-PA16B3A-0503-468]

(41) BİR YOKSUL: (*Güçsüz* bir kızgınlıkla) Evet, evet. [W-JA14B1A-1689-41]

(42) ...karnemde *zayıf* bir not, hatta orta bile getirmemeliydim. [W-NA16B1A-0858-893]

Söz konusu uzanımda örnek (40) ve (41)'de görüldüğü üzere duyuşsal veya zihinsel alana ait durumların yoğunluğu kodlanmaktadır. Ek olarak örnek (42)'de olduğu gibi sayısal bir durum da kodlanmaktadır.

3.7. BESİN Uzanımı

BESİN uzanımı *besin değeri ve besin çeşitliliğini* kodlamaktadır. BESİN uzanımının ÖNTÜR uzanımından metaforik kurulumlar yoluyla ortaya çıktığı belirlenmiştir. BESİN uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *yemek* ($f=3$), *şarap* ($f=2$), *besin* ve *kahvaltı*. Söz konusu uzanım sadece *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 13 bağımlı dizinde saptanmıştır. Örnek tümce aşağıda yer almaktadır:

(43) Akşamüstü, 16.30 gibi *kuvvetli* bir yemek yedik: etli sebze çorbası, salata, etli lapa ve çay. [W-II09C3A-0600-414]

3.8. YETERLİK Uzanımı

YETERLİK uzanımı *herhangi bir durumu ya da işi yapabilecek yetenekte olma durumunu* kodlamaktadır. Uzanım öntürden metaforik bir kurulum sonucu ayrılmaktadır. *Güçlü* düğüm sözcüğünde 708, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 265, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 92 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 234 bağımlı dizinde saptanmıştır. Söz konusu uzanımın üç alt uzanımı işaretlediği tespit edilmiştir. Bunlar NÜFUZ, BAŞARI ve EKONOMİ olarak belirlenmiştir. Kövecses (2002) ekonomi, nüfuz, toplum, siyaset gibi karmaşık alanların insan bedeniyle eşleştirildiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda SOYUT KARMAŞIK BİR SİSTEM İNSAN VÜCUDUDUR şeklinde bir kurulum söz konusudur. Bir başka deyişle, nüfuz ve ekonomi gibi soyut sistemler insan bedeniyle eşleştirilerek güçlü olma özelliği aktarılmaktadır. Öncelikli olarak NÜFUZ alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 486, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 153, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 65 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 127 bağımlı dizinde saptanmıştır. NÜFUZ uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü devlet* ($f=46$), *güçlü ülke* ($f=22$); *kuvvetli millet* ($f=10$), *kuvvetli aday* ($f=9$); *güçsüz ülke* ($f=7$), *güçsüz devlet* ($f=5$); *zayıf ülke* ($f=17$) ve *zayıf devlet* ($f=14$). Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(44) Başına geçecek *güçlü* bir lider partiyi büyütür. [W-LD30D1B-2197-934]

(45) Yapı Kredi'nin çok *kuvvetli* bir marka olduğunu vurgulayan Sığın... [W-OF25D1B-2758-1236]

(46) *Güçsüz* ve otoritesiz kalan hükümetin dayanamayacağı, yıpranacağı aşikârdı. [W-CH-42C3A-0981-1]

(47) Osmanlı İmparatorluğunun *zayıf* devri idi. [W-DE05A2A-2623-1907]

Örneklerde de görüldüğü üzere uzanım *bir şey yaptrabilme gücünü* kodlamaktadır. Genellikle siyaset kavram alanına ait sözcük gruplarıyla birliktelik oluşturulmaktadır. BAŞARI alt uzanı-

mı *güçlü* düğüm sözcüğünde 207, *kuvvetli* düğüm sözcüğünde 115, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 9 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 82 bağımlı dizinde saptanmıştır. BAŞARI uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü rakip* ($f=17$), *güçlü takım* ($f=17$); *kuvvetli ordu* ($f=9$), *kuvvetli düşman* ($f=5$); *güçsüz takım* ($f=2$), *güçsüz kadro*; *zayıf rakip* ($f=7$) ve *zayıf ko-num* ($f=4$). Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

(48) Teknik Direktörü Nurullah Sağlam ise *güçlü* bir kadro için futbolculara ihtiyacımız vardı. [W-QI31D1B-2411-731]

(49) ... İzmir Limanı'nı *kuvvetli* bir ekibe vermemiz lazım. [W-RF25D1B-2146-1477]

(50) *Güçsüz* rakibini evinde ağırlayan Magic, sahadan 125-96 galip ayrıldı. [W-VE30D1B-2103-35]

(51) İyi bir yazar *zayıf* bir öykü ya da şiir yazabilir, bayağı asla! Çünkü bayağılık bir bilinç işidir. [W-CG22C3A-0622-365]

Örnek tümcelerde de olduğu gibi, *yapılan işin ya da işi yapan kişinin yeterliği* kodlanmaktadır. EKONOMİ alt uzanımı *güçlü* düğüm sözcüğünde 15, *güçsüz* düğüm sözcüğünde 18 ve *zayıf* düğüm sözcüğünde 25 bağımlı dizinde saptanmıştır. *Kuvvetli* düğüm sözcüğü bu uzanımda tespit edilmemiştir. EKONOMİ uzanımında saptanan en sık birliktelik kullanımlarından bazıları şu şekildedir: *güçlü ekonomi* ($f=8$), *güçlü yapı* ($f=2$); *güçsüz vatandaş* ($f=7$), *güçsüz ekonomi* ($f=3$); *zayıf durum* ($f=7$) ve *zayıf ekonomi* ($f=4$). Uzanımda ekonomik yeterlik, güç alanıyla birleştirilerek kullanılmaktadır. Örnek tümceler aşağıda yer almaktadır:

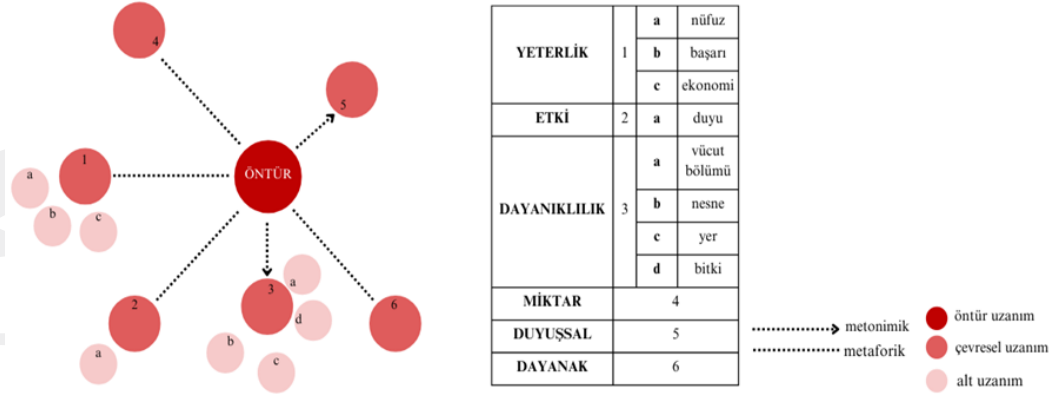
(52) Enflasyon düşürülerek ekonomik istikrar sağlanacak, verimli ve *güçlü* bir ekonomik yapı tesis edilecektir. [W-UD18E1C-3374-2294]

(53) Ayrıca her *güçsüz* vatandaşın beslenme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim ve evlenme ihtiyaçlarının sigortası devlettir... [W-JE39C4A-1476-717]

(54) Bunlar *zayıf*, orta, iyi ve çok iyi gelirli mahallelerdir. [W-PC06A1B-3957-625]

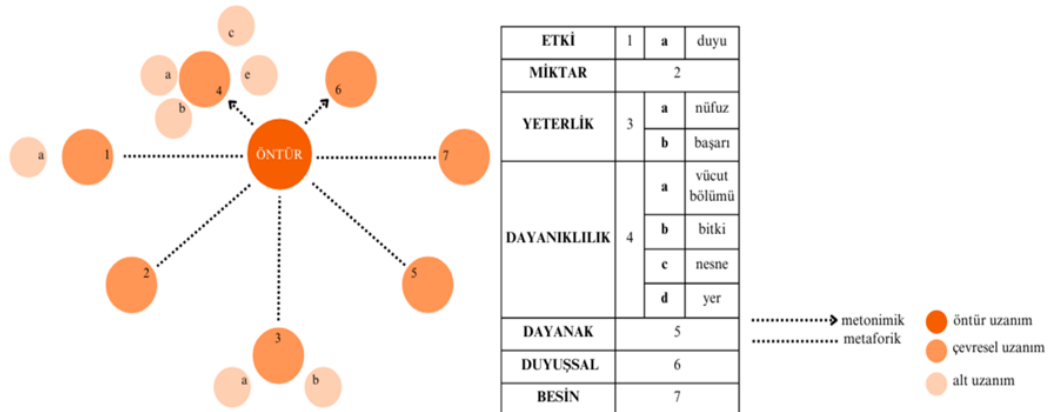
Derlemden elden edilen verilerin incelenmesi sonucunda *güçlü* düğüm sözcüğünün çözümlemesinin özeti olarak Şekil 4'teki ağ oluşturulmuştur. Bu şekilde sözcüğün her bir uzanımı gösterilmektedir. Merkezdeki ÖNTÜR uzanım ile çevresel uzanımlar arasındaki yakınlık ilişkisi kuran birleştirici çizgiler anlamın oluşum biçimiyle ilişkilidir. Buna ek olarak okların uzunluğu öntür uzanıma anlamsal olarak ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Buna göre merkeze en yakın uzanımlar öntür bağına güçlendirmektedir. Merkezden uzaklaştıkça yan anlamlar ve onların uzantıları gösterilmektedir. Her bir anlam alanı renkli yuvarlakla ve her bir alt anlam da farklı renk yuvarlakla gösterilmiştir.

Şekil 4: Güçlü Düğüm Sözcüğü Yayılan Ağ Gösterimi

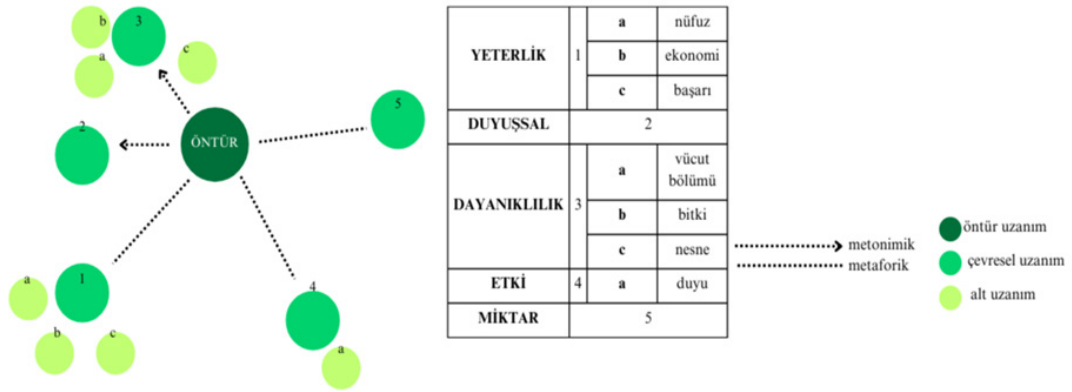
Güçlü düğüm sözcüğünün yayılan ağ gösterimine göre metonimik bağ kurulması nedeniyle ÖNTÜR uzanımına en yakın anlam alanının DAYANIKLILIK ve DUYUŞSAL ALAN uzanımları olduğu görülmektedir. Metaforik bağ kurulması nedeniyle ise YETERLİK, ETKİ, MİKTAR ve DAYANAK uzanımları öntüre daha uzak yer almaktadır. Anlam alanlarının derlem verisi sıklık dağılımına göre YETERLİK (f=708) uzanımı en sık görünmektedir. Diğerleri ise sırasıyla ETKİ (f=214), DAYANIKLILIK (f=209), MİKTAR (f=199), DUYUŞSAL ALAN (f=92) ve DAYANAK (f=50) uzanımlarıdır. DAYANIKLILIK uzanımı en çok anlam çeşitliliğinin saptandığı uzanımdır. Buna ek olarak söz konusu uzanımın çeşitli alt uzanımları olması nedeniyle alt uzanımların çevresel uzanımla kurduğu bağlarda farklılık gözlemlenmektedir. Örneğin, BİTKİ ve VÜCUT BÖLÜMÜ alt uzanımı somut bir bağ ile DAYANIKLILIK uzanımına bağlandığı için yayılan ağ gösteriminde diğer alt uzanımlara göre çevresel uzanıma daha yakın yer almaktadır.

Şekil 5: Kuvvetli Düğüm Sözcüğü Yayılan Ağ Gösterimi

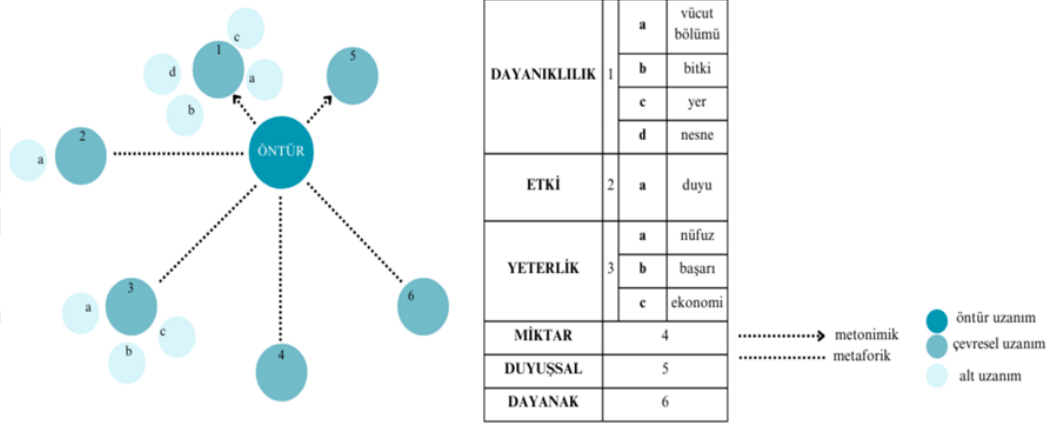
Kuvvetli düğüm sözcüğünün yayılan ağ gösterimine göre metonimik bağlar nedeniyle ÖNTÜR uzanıma en yakın anlam alanının DAYANIKLILIK ve DUYUŞSAL ALAN uzanımları olduğu görülmektedir. Metaforik bağ kurulması nedeniyle ise YETERLİK, ETKİ, MİKTAR, DAYANAK ve BESİN uzanımları ÖNTÜR uzanıma daha uzak yer almaktadır. Uzanımların derlem verisi sıklık dağılımına göre ETKİ (f=499) uzanımı en sık görünmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, MİKTAR (f=272), YETERLİK (f=268), DAYANIKLILIK (f=115), DAYANAK (f=71), DUYUŞSAL ALAN (f=29) ve BESİN (f=13) uzanımlarıdır. YETERLİK uzanımı en çok anlam çeşitliliği olan uzanımdır. Buna ek olarak BESİN uzanımı sadece *kuvvetli* düğüm sözcüğünde yer almaktadır.

Şekil 6: *Güçsüz* Düğüm Sözcüğü Yayılan Ağ Gösterimi

Güçsüz düğüm sözcüğünün yayılan ağ gösterimine göre ÖNTÜR uzanıma en yakın anlam alanının DAYANIKLILIK ve DUYUŞSAL ALAN uzanımları olduğu görülmektedir. Metaforik bağ kurulması nedeniyle YETERLİK, ETKİ ve MİKTAR uzanımları ÖNTÜR uzanıma daha uzak yer almaktadır. Anlam alanlarının derlem verisi sıklık dağılımına göre DAYANIKLILIK (f=410) uzanımı en sık görünmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, ETKİ (f=273), YETERLİK (f=234), MİKTAR (f=149), DUYUŞSAL ALAN (f=91) ve DAYANAK (f=18) uzanımlarıdır. DAYANIKLILIK uzanımı en çok anlam çeşitliliği olan uzanımdır. Buna ek olarak *güçsüz* düğüm sözcüğü en az uzanıma sahip sözcük olarak yer almaktadır.

Şekil 7: Zayıf Düğüm Sözcüğü Yayılan Ağ Gösterimi

Zayıf düğüm sözcüğünün yayılan ağ gösterimine göre ÖNTÜR uzanıma en yakın anlam alanının DAYANIKLILIK ve DUYUŞSAL ALAN uzanımları olduğu görülmektedir. Metaforik bağ kurulması nedeniyle YETERLİK, ETKİ ve MİKTAR uzanımları ÖNTÜR uzanıma daha uzak yer almaktadır. Anlam alanlarının derlem verisi sıklık dağılımına göre DAYANIKLILIK (f=410) uzanımları en sık görülmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, ETKİ (f=273), YETERLİK (f=234), MİKTAR (f=149), DUYUŞSAL ALAN (f=91) ve DAYANAK (f=18) uzanımlarıdır. DAYANIKLILIK uzanımları en çok anlam çeşitliliği olan uzanımdır.

Sonuç olarak, yayılan ağlar ile düğüm sözcüklerin sistemli bir betimlemesi yapılmaktadır. Yayılan ağda bazı anlamlar öntür uzanıma daha yakinken diğerleri daha uzaktır. Evans ve Green'in (2006) belirttiği gibi öntür uzanımdan mesafe arttıkça anlamın tahmin edilebilirliği azalmakta ve bununla birlikte merkezden uzak olan anlamlar kültürel çıktılar olabilmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada yakın anlamlı *güçlü-kuvvetli* ve *güçsüz-zayıf* düğüm sözcükleri yayılan ağlar yaklaşımı kapsamında incelenmiştir. Yayılan ağlar yaklaşımının benimsenmesi nedeniyle sözcüklerin çokanlamlılığı ele alınmıştır. Bu nedenle çokanlamlılık üzerinden yakın anlamlılık incelenmektedir. Yayılan ağ, sözcük anlamını çokanlamlılık doğrultusunda öntür uzanımdan yola çıkarak oluşturmaktadır. Araştırmada incelenen sözcüklerin uzanımları, öntür uzanımdan genellikle metaforik bağlar sonucunda oluşmaktadır.

İnceleme sonucunda düğüm sözcükler arasındaki anlam farklılığının bağlam ve dünya bilgisi etrafında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Düğüm sözcüklerin genellikle aynı uzanımları paylaş-

tığının tespit edilmesinin yanı sıra uzanımlar arası sıklık değeri farklılık göstermektedir. Buna ek olarak özellikle bağlam ve dünya bilgisi bakımından düğüm sözcükler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, *kuvvetli* ve *zayıf* düğüm sözcüğü ETKİ uzanımında genellikle *kimyasal madde* kavram alanıyla ilişkili sözcüklerle birliktelik oluşturmaktadır. *Güçlü* düğüm sözcüğü ise NÜFUZ alt uzanımı ile birliktelik oluşturmaya diğer düğüm sözcüklere göre daha yatkındır. Bir diğer önemli bulgu ise *kuvvetli* düğüm sözcüğünün EKONOMİ uzanımı bulunmamasına rağmen *zayıf* düğüm sözcüğünün söz konusu uzanım ile birliktelik oluşturma eğilimi daha fazladır. Ek olarak, BESİN uzanımı sadece *kuvvetli* düğüm sözcüğünde tespit edilirken; *güçsüz* düğüm sözcüğünde de DAYANAK uzanımı tespit edilmemiştir.

Yayılan ağ kuramı ile *güçlü*, *kuvvetli*, *güçsüz* ve *zayıf* düğüm sözcüklerinin anlamsal görünümleri betimlenmiştir. Söz konusu sözcükler aynı uzanımları paylaşma eğiliminde olsa da uzanımların sıklık dağılımında farklılık bulunmaktadır.

Çalışmada *güçlü-kuvvetli* ve *güçsüz-zayıf* sözcük çiftleri yakınanlamlılık açısından incelenmiştir. Gelecek çalışmalarda farklı sözcük çiftleriyle araştırmalar yapılabilir. Buna ek olarak, çalışmada yakınanlamlı sözcük çiftlerinin karşıtanlamlılık değerlendirilmesi kapsam dışı bırakılmıştır. Bu nedenle gelecek çalışmalarda yakınanlamlılık olgusu karşıtanlamlılık kapsamında da incelendiğinde bilişsel dilbilime yakınanlamlılık ve çokanlamlılık bağlamında önemli katkılar sunabileceği öngörülmektedir. Sonuç olarak, yakınanlamlılığı bilişsel dilbilim çerçevesinde inceleyen araştırmalara temel oluşturan bu araştırma doğrultusunda yabancılara Türkçe öğretimi, bilişsel anlambilim ve bilişsel dilbilim alanları açısından çeşitli kuramlar doğrultusunda farklı şekillerde incelenebilir.

Sonuç olarak, hem ulusal hem de uluslararası alanyazında yakınanlamlılığın, çokanlamlılık doğrultusunda yayılan ağlar kuramı aracılığıyla incelendiği çalışmalar sayıca azdır; bu nedenle çalışma, bilişsel anlambilim açısından alana katkı sağlamakta ve gelecek çalışmalara zemin hazırlamaktadır. Buna ek olarak, araştırmada yakınanlamlı olarak nitelenen sözcük çiftlerinin çokanlamlılık kapsamında incelenmesiyle alana farklı bir bakış açısı da sağlamaktadır. Bu sayede yakınanlamlı olarak ele alınan sözcüklerin hangi açılardan benzerlik ve farklılık taşıdıkları detaylıca betimlenmektedir. Betimlemenin yabancılara Türkçe öğretimi alanına da katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, M. F. (2019). Corpus-driven Lexical Profiles of the Turkish Synonym Set Sadece, Yalnızca and Yalnız. *Dilbilim Araştırmaları*, 30(1), 1-41.

- Aksan, Y. (2018). Küsmek, darılmak, gücenmek: Derlem çıkışlı sözcük profilleri. Aksan, Y. ve Aksan, M. (Ed.), *Türkçede yapı ve işlev: Şükriye Ruhi Armağanı* içinde (ss.1-30). Bilgesu Yayıncılık.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Ufuk, U., Yılmaz, H., Kurtuluş, Ö., Atasoy, G., Öz, S., & Yıldız, İ. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). *Construction of the Turkish National Corpus (TNC)*. Proceeding of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation, İstanbul.
- Aksan, Y., Duran, N., Ersen, D., Hızarcı, Ç., Korkmaz, S., Sever, B., & Sezer, T. (2008). Türkçede yakın anlamlı sözcükler: Bir derlem çalışması. 22. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri, Van. 558-567.
- Alanazi, Z. (2022). Corpus-based analysis of near-synonymous verbs. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 7(1), 15.
- Apresjan, J. D. (1973). Synonymy and synonyms. In F. Kiefer (Ed.), *Trends in Soviet Theoretical Linguistics*. (ss.173–200). Reidel.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (6. bs). Pegem Akademi.
- Comer, M., Enghels, R., & Vanderschueren, C. (2016). Measuring the degree of near-synonymy of Spanish verbs of putting: A multivariate corpus analysis of poner and meter. *Functions of Language*, 23, 279-304.
- Cruse, D. A. (2006). *A glossary of semantics and pragmatics*. Edinburgh University Press.
- Doğan, N. (2011). Türkiye Türkçesi Fiillerinde Eş Anlamlılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(19), 78-88.
- Ersoylu, H. (2011). Eş Anlamlılık Mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş Mu?. *Türk Dili*, 59, 250-256.
- Evans, V. (2005). The meaning of time: polysemy, the lexicon and conceptual structure. *Journal of Linguistics*, 41(1), 33–75.
- Evans, V., ve Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics : An Introduction*. Edinburgh University Press.
- Geeraerts, D., ve Cuyckens, H. (2007). Introducing Cognitive Linguistics. Geeraerts, D. ve Cuyckens (Ed.), *The Oxford Handbook Of Cognitive Linguistics* (ss. 3-21). Oxford University Press.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler* (1. bs). Siyasal Kitabevi.
- Gündoğdu, A. E. (2019a). Anlam Tercihi Araştırmalarının Sözcük Öğretimine Katkısı: “Fiyat/ücret/bedel” Sözcükleri Üzerine Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 75-84.

- Gündoğdu, A. E. (2019b). Ortak Tabanlı Ortaçlarda Yakınanlamlılık: “Geçen” ve “geçmiş” Ortaçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3(1), 33-48.
- Gündoğdu, A. E. (2019c). Türkçede yakınanlamlılık olgusu: “geniş” ve “bol” sıfatları üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 34, 39-46.
- Gündoğdu, A. E. (2019d). Türkçede yakınanlamlılık ve karşıtanlamlılık olgusunun derlem temelli incelenmesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 30(1), 43-67.
- Kobzeva, A. (2016). Four ways to tremble in Russian: a case study of a Radial Category. *Norwegian Journal of Slavic Studies*, 19(1), 15-26.
- Koşumcu, S. (2023). “Defa, kere ve kez” Sözcüklerinin Eşdizimliliği Üzerine Derlem Tabanlı Bir İnceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 332-355.
- Kovecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago press.
- Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics*, 1(1), 39-74.
- Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2007). Polysemy, Prototypes, and Radial Categories. Geeraerts, D. ve Cuyckens, H. (Ed.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. (ss.139-169). Oxford University Press.
- Murphy, M. L. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy and other Paradigms*. Cambridge University Press.
- Pilten, Ş. (2013). *Türk Dilinde İzdırap Söz Bilgisi Bir Eş Anlamlılık İncelemesi*. Türk Dil Kurumu.
- Rosch, E. H. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350.
- Sert, G. (2019). Anlam Alanı ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anlamlı Durum Sıfatları: “Muhtemel” ve “Olası” Örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(1), 93-121.
- Song, Q. (2021). Effectiveness of Corpus in Distinguishing Two Near-Synonymous Verbs: Damage and Destroy. *English Language Teaching*, 14(7), 8.
- Szczyglowska, T. (2019). A Corpus-based Study of the specificity adjectives specific and particular in academic written English: Evidence from the BAWE Corpus. *Brno Studies in English*, 45(2), 175-199.
- Thao, T. H., & Kim, S. Y. (2018). *A Corpus Analysis of Collocational Behaviors of Near-synonymous Adjectives*. Multimedia-Assisted Language Learning, 21(4), 181-210.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. bs). Seçkin Yayıncılık.